

Ս Ի Ո Ն

Ժ.Բ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1938

» ՅՈՒՂԻՍ «

ԹԻԻ 7

ԽՄԲԵԳՐԵԿԸՆ

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՄՈՒՍՆԱԼՈՒԹԱԿԱՆ ՀԱՐՅԵՐ

«Զեկուցում»ը այս խորագրով կ'անարկէ ամուսնութեան կազմութիւնը և խզումը օրինապէս կարելի ընող երկու խումբ պարագաներուն, որոնց առաջինները՝ բոլոր եկեղեցիներուն, իսկ երկրորդները՝ բացի կաթողիկէն՝ միւս բոլոր եկեղեցիներուն համար կրօնական իրաւաբանութեան տարրեր են եղած, և մասնակի ընթացքին զանազան տարողութեամբ ժողովական որոշումներու և կանոններու յանդած:

Առաջին խումբի պարագաներէն մասնաւորաբար հասի-չհասի կէտերուն խնդիրը կարելի է այլևս փակուած համարել՝ Գէորգ Ե.ի 1922 Նոյեմբեր 11 Թ. 645 կանոնական կոնգակէն վերջ, որ կը թոյլատրէր ազգակցական 5րդ և խնամիական 4րդ աստիճան պսակը. «վերցնելով հոգևոր ազգակցութեան ամէն արգելքներ ամուսնութեան վերաբերմամբ», և, ինչպէս Զեկուցումը խմբագրող Մարմինը կը խորհի, «պահել այդ սահմանը»:

Կարելորդ՝ երկրորդ խումբի պարագաներուն, այսինքն ամուսնութիւնը խզելի դարձնող պատճառներուն հարցն է. կնճռոտ խնդիր, արդարև, որ ահազին նշանակութիւն ունի ընտանեկան բարոյականութեան տեսակէտով, և որով ա՛յնքան զբաղած են Արևելեան Եկեղեցւոյ բոլոր ճիւղերը, ծնունդ տալով ժողովական, հայրապետական և հայրախօսական կանոններու ստուար հաւաքումի մը:

Ի՛նչ երջանկութիւն պիտի ըլլար մարդկութեան համար, եթէ գոյութեան բնաւ իսկ իրաւունք չունենար այդ հարցը. այսինքն եթէ ամբիժ սէրը կարենա՞ր լուսաւորել և տաքցընել միշտ սիրտերը ընտանեկան յարկի խաղաղութեան մէջ, Այդպէս ալ կ'երևի թէ եղաւ ի սկզբան պահ մը, քրիստոնէական առաջին սեւրունդին նախագոյն օրերուն, երբ ամուսնալուծութիւնը արգելող տէրունական բացարձակ և անվերապահ վճիռ մը, Աւետարաններէն հնազոյնի մէջ պահուած (Մրկ. Ժ. 12), սեղմօրէն կրնար ուղղութիւն տալ ընտանեկան կեանքի սրբութեան:

Բայց կեանքի ամենէն մարդկային այդ կողմին վրայ դրութիւնը չէր կրընար մնալ նոյնը. ու դեռ առաջին սերունդի օրերուն, հանրային զգացումը պէտք զգացած է արդէն ապաւինելու տէրունական նոյն վճիռին ուրիշ մէկ փոփոխա-

կին, որ Մարկոսի բնագրին խիստ պատգամը յառաջ կը բերէ «Եւ ոչ վասն պոռնկութեան» (Մտթ. ԺԺ. 9) վերապահութեան յաւելումով:

Այս երկու աւետարանական ըմբռնումները նոյն իմացումին, աւելի ճիշդ՝ Մատթէոսեանը Մարկոսեանին վերածելու համար կաթողիկ մեկնիչներու ճիշդին մէջ եթէ ընդունինք ալ թէ կան նկատելի և բանաւոր կէտեր, անկարելի է դարձեալ ի յառաջագունէ իսկ չընդունիլ թէ քրիստոնէութեան մէջ շատ կանուխէն պէտք է սկսած ըլլայ ամուսնական կեանքի անկանոնութեանց կամ անհամաձայնութեանց ցաւը: Ու ոչինչ կայ այդ բանին մէջ անհասկնալի. դեռ մինչև օր մը առաջ հեթանոսութեան կեանքը ապրող մարդիկ դժուար էր որ յաջորդ օրը արմատապէս բաժնուէին բարբի, կենցաղի և սովորոյթի իրենց նախկին ունակութիւններէն, երբ մահաւանդ դարձերը կը սկսէին զանգուածօրէն կատարուիլ:

Ասով պէտք է բացատրել անշուշտ այն անհանդուրժող և բուռն ընթացքը, զոր Եկեղեցին Հերոնիմոսի և այլոց խօսքով ու զրջով շատ կանուխէն ցոյց տուաւ ամուսնալուծութեան դէմ, նոյն իսկ շնութեան և ուրիշ ծանր պարագաներու մէջ, ամուսնաթող և վերամուսնացած երախային մերժելով մկրտութիւն, և ապաշխարողին՝ արձակում: Ասով նոյնպէս՝ ի հակառակէն՝ Կոստանդինոսի օրէն իսկ՝ քաղաքային օրէնքի թոյլատու վերաբերմունքը, որով կինը կ'արտօնուէր թողուլ իր այրը, եթէ հաստատուէր թէ մարդասպան, թունաւորող և զերգմաններու կողոպտիչ էր ան, նոյնպէս և այլը՝ եթէ միևնոյն ապացուցումը լինէր կնոյ նկատմամբ: Ուրիշ ո՛ր և է պարագայի մէջ արգիլուած էր վերամուսնութիւնը:

Եկեղեցին, տեղական ժողովներու մէջ եղած կարգ մը մասնաւոր տնօրինութիւններէ զատ, ընդհանրապէս պահեց իր խստութիւնը այդ մասին. մինչ քաղաքային օրէնքը, մինչև Թէոդոս Բ-ի ատեն նոյն կերպով շարունակուելէ վերջ, աւելի ընդլայնուեցաւ Յուստինիանոսի օրինադրքին մէջ, ուր ի վերջոյ ամուսնալուծման պատճառ նկատուեցան ամուսնութենէն մինչև երեք տարի վերջ յայտնուած ամուլութիւնը, ամուսիններէն մէկուն կամ երկուքին կրօնաւորելու ուխտը, եւ գերութեան պատճառաւ մինչև տասը տարի բացակայութիւնը:

Ճիշդ ինչպէս եկեղեցականներու կենցաղակերպի հարցին, նոյնպէս և այս խնդրին մէջ, Դ. դարէն սկսեալ, մտայնութեան կամ վարժունքի երկուութիւն մը սկսաւ գոյանալ Եկեղեցւոյ երկու կողմերուն՝ Արևմտեանին և Արեւելեանին միջև:

Առաջինը կը մնայ միշտ անյեղ իր տեսակէտին վրայ, թէև առանց մեծ արդիւնքի: Անկարելի էր, բարբարոսներու դարձէն վերջ մահաւանդ, պահպանել այդ մասին կարգը, ամուսնալուծութիւնը ինքնին կը զործադրուէր, երբեմն երկուստեք հաւանութեամբ, ու նոյն իսկ միայն մէկ կողմին պահանջումովը, և յաճախ յիմարութեան կամ ամուսնութենէն վերջ երկան եկած հիւանդութեանց կամ անկարողութեան պատճառաւ: Այս տեսակէտով ամենէն ցաւալի տեսարանները կը պարզուէին մասնաւորապէս փոսանկ պետութեանց մէջ: Այնպէս որ երբեմն երբեմն եղած եկեղեցական զուամուսններու մէջ, զորս Կաթողիկ Եկեղեցւոյ պատմութիւնը չուզեր ճանչնալ իբր ժողով, քանիցս կատարուեցան ամուս-

նալուծման ի նպաստ տնօրինութիւններ: Եւ սակայն բուն պաշտօնական ժողովները տեղի չտուին բնաւ, և մինչև Ը, դար արգելիչ կանոններով և բանադրանքի կոնդալներով դատապարտուեցաւ ամուսնալուծութիւնը:

Արեւելեայց մօտ, ուր պետական ազդեցութիւնը աւելի բացորոշ էր եկեղեցական իշխանութեան վրայ, քաղաքական օրէնքին ամուսնալուծական հետքերը կանուխէն կ'երևին եկեղեցական իրաւունքին մէջ: Բիւզանդացիք իրենց այդ մասին ունեցած իրաւակարգին իբրեւ աղբիւր կը ցուցնեն Ս. Բարսղի հեղինակութիւնը. ալնեբը և սակայն թէ անկէ առաջ Հռովմէական օրինադիրքն է եղած անոր բուն աղբիւրը, Կոստանդիանոսի օրէն և իր յաջորդներուն ատեն. ու նոյնն էր որ Յուստինիանոսի օրով, և աւելի վերջերն ալ, Կոնստենտինոս շրջանին և աւելի ետքը շարունակեց, ժամանակին հետ միշտ աւելի ընդլայնուելով, մինչև որ Բիւզանդական Կայսրութեան բարձումէն վերջը բոլորովին խառնուեցաւ եկեղեցական իրաւունքին մէջ: Բիւզանդական Եկեղեցւոյ ճամբով էր որ ամուսնական օրէնքը փոխանցուեցաւ անոր միւս ճիւղաւորումներուն, ռուսական, ռուսական և սլաւական եկեղեցիներուն մէջ, իւրաքանչիւրին մէջ իր ազգային բարքերուն և պետական կարգուկանոններուն զունաւորումը ընդունելով աւելի կամ նուազ չափով:

Ուղղափառ Ասորւոց կամ Յակոբիկեանց Եկեղեցիին մէջ ամուսնալուծման օրէնքը կը սկսի կանոններովը Ռաբուլլայի (412-435), Եղեւսիոյ մեծանուն Եպիսկոպոսին, որ կը յիշուի մեր զրականութեան մէջ Հայ գիրքու գիւտին պատմութեան առթիւ: Նոյնպէս Դպրոցներու Եկեղեցւոյն մէջ Իպն-էլ-Ասալի Նոմականոնով: Այս երկու եկեղեցիներուն մէջ ալ՝ պարագաներու աւելի ըստուարացած թիւով մը: Նմանապէս և շատ աւելի՝ Եթովպականին և Նեստորականին մէջ: Իսկ Մարոնիներուն մէջ՝ համեմատաբար աւելի չափաւոր աստիճանի մը վրայ:

Մեր մէջ ևս շատ հին պէտք է եղած ըլլայ այս օրէնքին հաստատումը:

Թադէոս առաքելի ընծայուած կանոններուն մէջ, որոնք թէև ծագումով ասորական՝ բայց հայերէնէն կը հասկցուի թէ շատ կանուխէն պէտք է թարգմանուած ըլլան մեր լեզուին, շնացողին համար պատիժի՝ միայն յիշատակութիւն կայ, բայց ոչ՝ ամուսնալուծման: Լուսաւորչի կանոններուն մէջ, որոնց գէթ մինչև Ե. դար հնութիւնը անվիճելի է, թէև կ'արդիւրի կրօնական ուխտի համար ամուսնաթողութիւնը, բայց կ'արտօնուի պոռնկութեան պատճառաւ ամուսնալուծումը: Այս արտօնութիւնը աւելի լայն չափով կը տեսնուի՝ հաւանաբար Ս. Սահակի ատենէն թարգմանուած Նեոկեսարիոյ կանոններուն մէջ. ու շատ աւելի՝ Շահապիվանի կանոններուն մէջ (447): Իսկ Դուինի ժողովը (645) նախորդ կանոններուն մէջ յիշուած պատճառներուն վրայ կ'աւելցնէ զերութեան հետեանքով եօթը տարի բացակայութեան պատճառը ևս:

Ամէն պարագայի մէջ, կ'երևի թէ եղած է ատեն մը, ուր ամուսնալուծութեան թոյլտուութիւնը չափազանցութեան հասած ըլլալով մեր մօտ, հարկ եղած է հակազդեցութեան մը վրայ մտածել: Աթմասի կանոններուն — որոնց մէջ ծայրայեղ խստութիւններ կան այդ օրէնքին դէմ — աւելի վերջերը հայե-

բէնի թարգմանուած և մեր կանոնադրքին մէջ մուծուած լինելը զայդ միայն կը հաստատեն:

Այս տեսակէտով, աւելի հետաքրքրական է անշուշտ Գօշի դատաստանաւ գիրքը, որ կանոնադիրք մը ըլլալէ աւելի կանոններու դասաւորում մը և ուսումնասիրական փորձ մըն է: Հեղինակը, որ իր ժամանակի ամենէն կարևոր միտքերէն մին է, ամուսնալուծական հարցերուն առթիւ մասնաւորապէս աչքին առջև ունի նեոկեսարիոյ, Շահապիվանի, Գուլինի և Աթանասի կանոնները. բայց ուշագրաւ է յատկապէս հարցին հանդէպ իր բռնած ընթացքը. կը մէջբերէ և կը համեմատէ այդ կանոնները, առանց իր կողմէ դիտողութեան անոնց մասին. կարծես աւելի անոնց հակասութիւնը մատնանշելու համար, և այսպէս լուեկայն իր անհամամտութիւնը յայտնելու համար անոնց մասին: Ու այդ էր արդարեւ իր դարուն, ԺԲ. դարուն, ողին այդ հարցին համար. Շնորհայի, որ Բնդհանրականին մէջ ընդարձակօրէն կը զրէ ամուսնութեան մասին, զրեթէ ոչինչ կ'ըսէ ամուսնալուծութեան վերաբերմամբ:

Հարկ դատեցինք այստեղ տալ այս քանի մը մանրամասնութիւնները, խորհելով որ անոնք կրնան օգնել հարցը իր էութեանը մէջ ըմբռնելու համար:

*

Խնդիրը այն չի կրնար ըլլալ հոս մեզի համար թէ ամուսնալուծութիւնը իբրեւ իրաւական ըմբռնում որքան է կամ չէ քրիստոնէական, Յիսուսի պատգամը որոշ է այդ մասին. «Ձոր Աստուած զուգեաց մարդ մի՛ մեկնեացէ՛ս: Երկու աւետարաններն ալ տէրունական այդ վճիռն է որ կ'աւանդեն նոյնութեամբ: Տարբերութիւնը որ կայ երկուքին միջև, ո՛չ թէ վճիռին կը վերաբերի, այլ աւետարանողութեան: Երբ աշակերտները, իրենց հրէական մտայնութեամբ ծանր կը գտնեն Վարդապետին պատգամը և նորէն կ'անդրադառնան հարցին, Յիսուս կը պատասխանէ ըստ Մարկոսի (Ժ. 11-12). «Եթէ այդ մը արձակէ իր կինը և ուրիշ մը առնէ, շնութիւն կ'ընէ. նոյնպէս եթէ կին մը թողու իր այրը և ուրիշ մը երթայ, շնութիւն կ'ընէ»։ Իսկ ըստ Մատթէոսի (ԺԹ. 9)՝ «Ով որ կ'արձակէ իր կինը՝ առանց պտուկուրեան պատճառի և ուրիշ մը կ'առնէ՝ շնացող է. արձակուածը առնողն ալ շնացող է»:

Եթէ Մատթէոսի մէջ ալ չլինէր «... մարդ մի՛ մեկնեացէ՛ս, պտուկութեան պարագային մէջբերումը կրնար փոխել խնդրին բնութիւնը, բայց քանի որ այդ վերապահութիւնը բացատրութեան մէջ միայն կը յիշուի, անիկա ոչ թէ կ'այլալէ բուն սկզբունքը, այլ առ առաւելն թոյլտուութեան մը կամ «ներելով հրամայելու, այսինքն առ առաւելն բացառութեան մը ախարկած կ'ըլլայ»:

Խոստովանիլ պարտինք. աւելի համաձայն է քրիստոնէական բարոյականի՝ որ մարդիկ շնան սուրբ պահել իրենց ընտանեկան կեանքը. ասորը համար՝ ամեն զգուշութիւն նախապէս ի գործ դնեն իմաստութեամբ ընտրելու համար իրենց կեանքի ընկերը. յետոյ, արկածական զայթուկներու վրայ զիտնան բարձրէն նայիլ, և փոխանակ անկեալը ճախելու՝ հետամուտ լինին կանգնելու և ուղղելու զայն. զիտնան փոքրօրի զգացումներէ չտարուիլ միմեանց նկատմամբ, կասկածամտութենէ աւելի վստահութեամբ վերաբերուիլ իրարու, մեծ արժէք

չտալ բարուց կամ նկարագրի անհամերաշխութիւն ըսուած տկարութիւններուն, որոնք հոգւոյ թուլութիւններ են յաճախ միայն և արուեստագործուած կամէնութիւններ. ու խորհելով թէ չկայ երկինք անամպ և ծով առանց ալիքներու, սիրով անուշել կեանքի դառնութիւնները և տեղի չտալ կործանարար գայթակղութեանց: Եւ արդարև, հարեանցի տկնարկ մը բաւական է՝ համոզուելու համար թէ ամուսնական վէճերու ամենամեծագոյն մասը արդիւնք է անխելք ընտրութեան, կարճամիտ սրտնեղութեան, կեղծ պատուախնդրութեանց, նենգ թաքնախոհութեանց, փճացած բարոյականի, և յաճախագոյնս՝ ամուսնալուծութեամբ կտրելիութեան մասին տածուած կանխիկ յոյսերու և ապահովութեան:

Կը ճանչնանք ընտանիքներ, ուր տնտեսական տառապանքը, առողջական մտատանջութիւններ, բնաւորութեան և խառնուածքի շեշտուած տարբերութիւններ ամենէն բուռն փոթորիկներ կրնային յառաջացնել, բայց ուր պարկեշտութիւնը, ուխտի նուիրականութեան զգացումը, զաւակներու սէրը և ընտանեկան մաքուր պատուազգածութիւնը կը զսպէ, կը սանձահարէ ամէն ինչ, և ուշ կամ կանուխ ի վերջոյ դրախտ մը կը շինէ հոն ուր փորձիչ կիրքեր դժոխք միայն պիտի կրնային յառաջ բերել: Կը ճանչնանք բարեպաշտ և հոգւով կիներ, ուստի և յաճախ անուս, որոնք իրենց հրեշտակային վարքով հրաշք կը գործեն պարզապէս՝ խեղ և անկարգ ամուսիններու պատճառելիք աղէտքներէն փրկելու համար իրենց տան համբաւն ու ապագայի երջանկութիւնը:

Պզտիկ վիշտեր կան, որոնք կը նմանին անթեղուած կայծերու, զորս քիչ մը օդ կրնայ վտանգաւոր սաստկութեամբ արծարծել յանկարծ. ու ամուսնալուծման յոյսը այդ դերն է որ յաճախ կը կատարէ անոնց վերաբերմամբ:

Խոստովանիլ պարտինք թէ Հռովմէականին պէս պիտի շարժէր Բիւզանդական Եկեղեցին ևս, եթէ կրցած ըլլար անկախ մնալ քաղաքային կամ պետական ազդեցութեանց ճնշումէն. ու այն ատեն նոյն կերպով իրեն պիտի հետեւէին բոլոր միւս արեւելեան Եկեղեցիներն ալ:

Բայց կենանք հոս: Զենք ուզեր այն տպաւորութիւնը տալ ընթերցողին թէ մեր դիտումն է առաջարկել որ բարեկարգութիւնը գործադրուած ատեն ջրն-ջուրի ամուսնալուծման օրէնքը: Ատիկա, աւելի քան դժուարին այլ ևս, առ նուազն վտանգաւոր վիրահատութեան մը պիտի նմանէր: Այսքան դարերէ ի վեր բարեբերու մէջ մտած ու ժամանակի մտայնութիւններով մանաւանդ խորացած և տարրացած իրաւաբանքի մը դէմ հոսանքն ի վեր նաւելէն աւելի ֆնաս քան օգուտ միայն կրնայ յառաջ գալ: Բայց ուր որ խոհեմութիւն չէ նշգրաւ գործածել՝ իմաստութիւն է կաղզուրումի և սնուցումի մեթոտը կիրարկել:

Ու, մեր կարծիքով, այդ ճամբէն չէ որ Զեկուցումը խմբադրող Մարմինը ուզած է մօտենալ խնդրոյն:

Իր տեսութեամբ, այս հարցի նկատմամբ Ճլաւագոյն կը լինի ընդունել Շահապիվանի ժողովին որոշումը...»: Անհասկնալի է նախ մի միայն 15 դարեր առաջ գումարուած ժողովի մը անօրինութիւններով կաշկանդուելու իմաստը, երբ անկէ ետքն ալ դեռ շատ անգամներ նկատի է առնուած ինչիւր ժողովներու կողմէ, և երբ Հայ կանոնադիրքին մէջ կան նոյն խնդրոյն վերաբերեալ

բազմաթիւ ազգային և օտար տրամադրութիւններ, որոնք կը ցուցնեն առ նուազն այդ մասին կատարուած աշխատանքի մը իրականութիւնը: Ինչո՞ւ զանց ընել համեմատական և համադրական մեթոտի մը առաւելութիւնը, նոյն ատեն անտեսելով միշտ աւելի մօտաւոր թուականներու մէջ եղածները:

Ստոյգ է թէ Շահապիվանի ժողովը, 447ին զումարուած, մեր ազգային եկեղեցական ժողովներուն շարքին՝ ամենէն պատկառելիներէն մին է, որ տեղի ունեցաւ երկու անամաներուն, Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոպի վախճանումէն եօթը տարի վերջ, երբ, անոնց անձնական հմայքովը և իմաստուն առաջնորդութեամբը երկար ատեն պահուած կրօնական եկեղեցական և բարոյական ամէն կանոնաւորութիւն խանգարուեցաւ յանկարծ, ու մէկ կողմէն հայ պետութեան բարձումովը և միւս կողմէ պարսիկ կառավարութեան սադրանքներովը քաշալերուած անկարգութեան ողին ասպարէզ գտաւ աւերելու համար մեր ժողովուրդին ներքին կեանքը: Այդ ժողովը, անկարելի է չընդունիլ, ազգային զարթօնքի ամենէն գեղեցիկ պահերէն մին է, ուր ազգային, քաղաքական և ղինուորական ղխաւորները, մարզպան, հազարապետ, մաղխազ, իշխաններ, գաւառապետներ, գաւառականներ, կուսականներ, ազատներ, նախարարներ, եայն կը հաւաքուին ու եկեղեցւոյ ներկայացուցիչներու հետ միասին նստած, սիրոյ և միաբանութեան նախանձախնդրութեամբ կը ցանկան որ Ս. Գրիգորի, Ներսէսի, Սահակի և Մաշտոցի կողմէ դրուած կարգը վերահաստատուի: Ազգային գիտակցութիւնն է որ ազգին քաղաքական այդ շփոթ օրերուն Եկեղեցւոյ կը դիմէ՝ ժողովուրդին բարոյականը բարձր պահելու համար կրօնքի միջոցաւ: Իբր այս՝ մեր ազգային և եկեղեցական տարեգրութեանց մէջ քիչ են այս զումարման նմանները, և, այս իսկ պատճառաւ, անոր որոշումները մեր ազգային-եկեղեցական իրաւունքի աւանդականակալին աղբիւրներէն մին են: Բայց այս ամէնը իրաւունք չեն տար մեզի՝ բարեկարգական ձեռնարկի մը ատեն այս կամ այն խնդրոյն առթիւ կառչել միայն անոր կանոններուն:

Ժամանակին պէտքն էր որ հոն նկատի առնուեցաւ մեծ իմաստութեամբ, բայց ամէն ժամանակ իր պէտքը ունի՝ զոր պէտք է նկատի առնել իրեն ծընունդ տուող հանգամանքներու և իրմէ ծնունդ առնող պարագայից համեմատ, ու ոչ ազգասիրութիւն է և ոչ արդարութիւն՝ քսաներորդ դարու կարիքներուն իբր դարման առաջարկել Ե. դարու ըմբռնուհները:

Մեր առարկութիւնը ոչ թէ Շահապիվանի ժողովին օրինակին գիմելուն այլ միայն անոր կառչելուն մասին է, այսինքն այն մտայնութեան՝ որով կ'անտեսուին բոլոր միւս ժողովներն ու կանոնադիրքը ինքնին: Այդ ժողովը, իր կազմութեամբը և որոշումներովը թելադրական շատ ինչ ունի անշուշտ, բայց մեծադոյն թելադրութիւնը, պիտի ըսէի «յաւերժական դասը» զոր կրնար տալ անիկա Հայութեան որ և է սերունդի, անոր ողին է ամենէն աւելի, ազգը վերականգնելու կամ կործանումէ փրկելու համար իր Եկեղեցիին միջոցաւ իր կրօնքին բարոյացուցիչ գորութեան գիմում ընելու ողին:

Այս ընդհանուր նկատողութենէն վերջ եթէ հարկ ըլլար կանգ առնել քանի մը մանրամասնութեանց առջև, այսինքն այն պարագաներուն առջև, զորս «Զեկուցում»ը երկնող Մարմինը Շահապիվանի որոշումներուն ներշնչումին

տակ ամուսնալուծման պատճառ կը համարի, պիտի չքաշուէինք անոնց մէջ առաջինը ցուցնելէ Ամուլթեան պարագան :

Ըսե՛նք նախ թէ այդ մասին Շահապիվանի բանաձեւումները շատ յստակ չեն . պարագայ՝ որ Գօշի այդ մասին գրուածներուն մէջ ալ կը տեսնուի . մտածումի կամ թերեւս գրչութեան ազօտ կէտեր կան անոնց մէջ , որոնք կրնան հակառակին ալ տանիլ միտքը . այնպէս որ ուղիղ չի թուիր անոնցմէ անմիջապէս այդ եզրակացութիւնը հանել , եթէ արդար իսկ լինէր այդպէս հետեւաբանել , դեռ հարկ պիտի ըլլար քննել թէ այդ մեծ ժողովը իր ժամանակին մէջ զգացուած ինչպիսի հարկեցուցիչ շարժառիթներէ մղուած էր այդպիսի որոշումի մը :

Յամենայն դէպս , ամուլթիւնը ամուսնալուծման պատճառ համարելով՝ «Զեկուցում»-ի Մարմինը ամուսնութեան նկատմամբ իր մտածողութիւնն է որ կը մատնէ : — Որդեծնութիւնը , ամուսնութեան ամենէն ցանկալի հետեւանքներէն մին անտարակոյս , անոր նպատակը չէ սակայն , որպէսզի իբրեւ իր նըպատակէն վրիպուած գործ՝ չ'նշուի ամուսնութիւնը : Այդ նպատակը երջանկութիւնը և սէրն է զերազանցապէս : Եւ յետոյ , միայն արիւնէն սերած ծնունդը չէ որ զաւակն է մարդուն , այս բանական և բարոյական էակին . ինչ անծին կիներ կամ այրեր , բազմածնունդներէ շատ աւելի կրնան երջանկանալ հոգեոր ծննդականութեան բեղնաւորութեամբ . ատոր չէ՞ միթէ որ կ'ազնարկէ Սաղմոսին սքանչելի խօսքը . «Բնակեցուցանէ զամուլն ի տան Ուրախամիտ , որպէս մայր որդւովք բերկրեալ» : Ամուլթիւնը , երբ կամքէ անկախ վիճակ է մարդուն կամ կնոյ մէջ , քրիստոնէական չէ բնաւ պատճառ համարել ամուսնալուծութեան , վասնզի անմեղ մը թշուառ ընելու ամենէն անողայ կերպն է : Խօսք չունինք , սակայն , երբ ինչորքը դիտաւորեալ ամուլթեան վրայ է , որ ոճիր է թէ՛ ֆիզիկական և թէ՛ հոգեկան տեսակէտով :

Չափազանց առաձգական , եթէ ոչ անարդար , կը գտնենք նոյնպէս Ֆիզիկական և հոգեկան արատներու»ն պատճառները : Այդ տկարութիւնները , եթէ ամուսնութենէ առաջ զոյուլթիւն ունեցած բայց իւրամէ թաքցուած վիճակներ են , պէտք է անշուշտ որ նկատի առնելին , զի իբրեւ խաբէութեան արարք կրնան իւրաւունք շինել ոչ թէ լուծելու այլ չեղեալ նկատելու ամուսնութիւնը . իսկ եթէ ստուգուի որ կենսակցութեան վերջ զոյացած են անոնք , ամուսինները միմեկին պէտք է քաշեն վիշտին սայլը , երկաքանչիւրը իր միխթարութիւնը փնտռելով իր լծակիցին միխթարութեանը մէջ , որ երջանկութեան ամենէն սուրբ ձեւերէն մին է : — Ու քիչ չեն բնաւ այդպիսի ամուսինները , որոնք քրիստոնէական բարոյականի փառքերէն են , խաչին պարծանքովը երջանկացած հոգիներ :

Գալով «արեցողութեան և անհաշտ բնաւորութեան» պատճառներուն , չարժեր յամենալ նոյն իսկ անոնց առջև . բարոյականի զօրութեան և քրիստոնէական դաստիարակութեան մասին իր հաւատքը կորսնցուցած պէտք է ըլլայ մարդ , այդ կարգի թերութիւններուն մէջ ամուսնալուծութեան պատճառ գտնելու համար : Ձե՛նք ճանչնար զինեմոյներ , որոնցմէ սուրբեր և առաքինութեան տիպաբաներ դուրս բերած են ի վերջոյ բարի ազդեցութիւնները եւ ժամանակը . ու չե՛նք ճանչնար նաև զգաստ բարքի և համբերութեան դիւցազուններ , որոնք

մինչև վերջին շունչը իրենց շրթներէն չեն հեռացուցած չարչարանքին բաժակը, անոր մէջ տեսնելով իրենց համար փրկարար փորձութեան պատահութիւն մը:

Ձենք կրնար ջնջել ամուսնալուծութեան օրէնքը, բայց պարտինք հնաւարտութեան սահմանին մէջ սեղմել զայն: Հակառակը անկարգութեան պիտի տանէր Եկեղեցին և ո՛չ թէ բարեկարգութեան: Զայդ կը պահանջէ ընկերութեան բարին և ընտանեկան բարոյականը:

Ոչ ոք կրնայ ապացուցել թէ ամուսնալուծութեան օրէնքը յաճախուած միջավայրերուն կամ ժողովուրդներուն մէջ ընկերութիւնը աւելի բարեկարգ եւ ընտանիքները աւելի երջանիկ են քան անոնց մէջ ուր այդ օրէնքը իր նուազագոյն աստիճանին վրայ է. ընդհակառակն:

Ուղիղ չէ պատմութեան միայն հեռաւորագոյն թուականներուն սեւեռել հայուածքը, այս մասին խորհուրդ և օրինակ փնտռելու համար: Շնորհալիի դաւրէն մինչև Մակար Ա.ի թուականը, մեր Եկեղեցւոյ իրաւաբանութիւնը շատ չէ դժբաղած ամուսնալուծութեան հարցերով. բայց ժողովուրդը, այդ միջոցին, իր ամենէն դժբախտ օրերուն ալ կրցած է բարձր բռնել իր ազգային և ընտանեկան բարոյականը, երբ, ստիպողական պարագաներուն մէջ, հայրապետական տնօրինութեամբ կը վճռուէր հարցը:

Անմոռանալին Խրիմեան Հայրիկ, որուն օրով առաջին անգամ թուլցաւ օրէնքին խստութիւնը այդ մասին, ինքն ալ դժգոհ ատոր հետեւանքէն, օր մը պատուեց ամուսնական խնդրոյ մը համար ժողովներէն իրեն մատուցուած տեղեկագիրը, և պարտադրեց իր կարծիքը. ու, այդ մասին իրեն եղած օրինական չխտողութեան, տրաքոնական շեշտով մը պատասխանեց միայն. «Շարքեր կան, որոնց մէջ Եկեղեցւոյ օրէնքը Հայրապետին խիղճն է»:

Այժմ, ընդհանուր սանձարձակութեան և տարօրինակ մտայնութեան այս դարուն մէջ, երբ ընտանիքներու ճակատագիրը կը վճռուի հասարակ դատաստանականներու սեղանին վրայ, շատ տեղեր, եթէ ոչ ամենուրեք, այդ օրէնքը կիրքն է ամենէն աւելի, կողմնակի եւ կողմնակցական նկատումներու եւ հաշիւներու զգացումը՝ իրաւական ըմբռնումներու անընդունակ և ընկերութեան ու ընտանեկան բարոյականութեան անհասկցող մարդոց, որոնք յաճախ կը խաղան ամուսնական կեանքի սրբութեանց հետ այնպէս ինչպէս զուարճանքի սեղանին շուրջ հաւաքուած խաղարկողներ:

Բարեկարգութիւնը այս ցաւազկն զիճակին ջնջումովը միայն կրնայ արժեցնել ինքզինքը, եւ ատիկա կ'ըլլայ քրիստոնէական արդար եւ բարոյացուցիչ օրէնքներու հրատարակութեամբը եւ զանոնք բարխդձօրէն դործադրելու դարձմաներու եւ միջոցներու ստեղծումով միայն:

* * *